

Demokrati og medborgerskap i engelsk og fremmedspråkfagene

Eva Thue Vold, professor ved Institutt for lærerutdanning og skoleforskning (UiO)
Gro Anita Myklevold, universitetslektor ved Institutt for språk og litteratur (USN)

Temaet demokrati og medborgerskap har en sentral plass i styringsdokumenter for norsk skole. I formålsparagrafen til opplæringsloven heter det at opplæringen skal fremme demokrati, og at elevene både har medansvar og rett til medvirkning (opplæringslova, 1998). I rapporten *Elevenes læring i fremtidens skole* (NOU 2014: 7, s. 113) blir demokratisk kompetanse løftet fram som særlig viktig for framtiden og satt i sammenheng med utviklingstrekk som globalisering og økt mangfold. I overordnet del av læreplanverket for Kunnskapsløftet er «Demokrati og medvirkning» et eget punkt

i delen som handler om opplæringens verdigrunnlag. I tillegg er «Demokrati og medborgerskap» ett av tre tverrfaglige temaer som omtales i delen som handler om prinsipper for læring, utvikling og danning (Kunnskapsdepartementet, 2017).

De tverrfaglige temaene skal ta utgangspunkt i aktuelle samfunnsutfordringer, og tanken er at man skal arbeide med temaene fra forskjellige vinkler i ulike fag. I overordnet del av læreplanen går det fram at elevene skal lære om demokrati både på makro- og mikroplan. På makroplan skal de lære hva som kjennetegner et

demokratisk samfunn, det vil si menneskerettigheter, stemmerett, ytringsfrihet og organisasjonsfrihet. På mikroplan skal de få erfare hvordan demokratiet fungerer i sin egen skolehverdag, det vil si de skal ha reell innflytelse på og være med og bestemme i saker som angår dem. De skal lære seg «å håndtere meningsbrytninger og respektere uenighet» (Kunnskapsdepartementet, 2017).

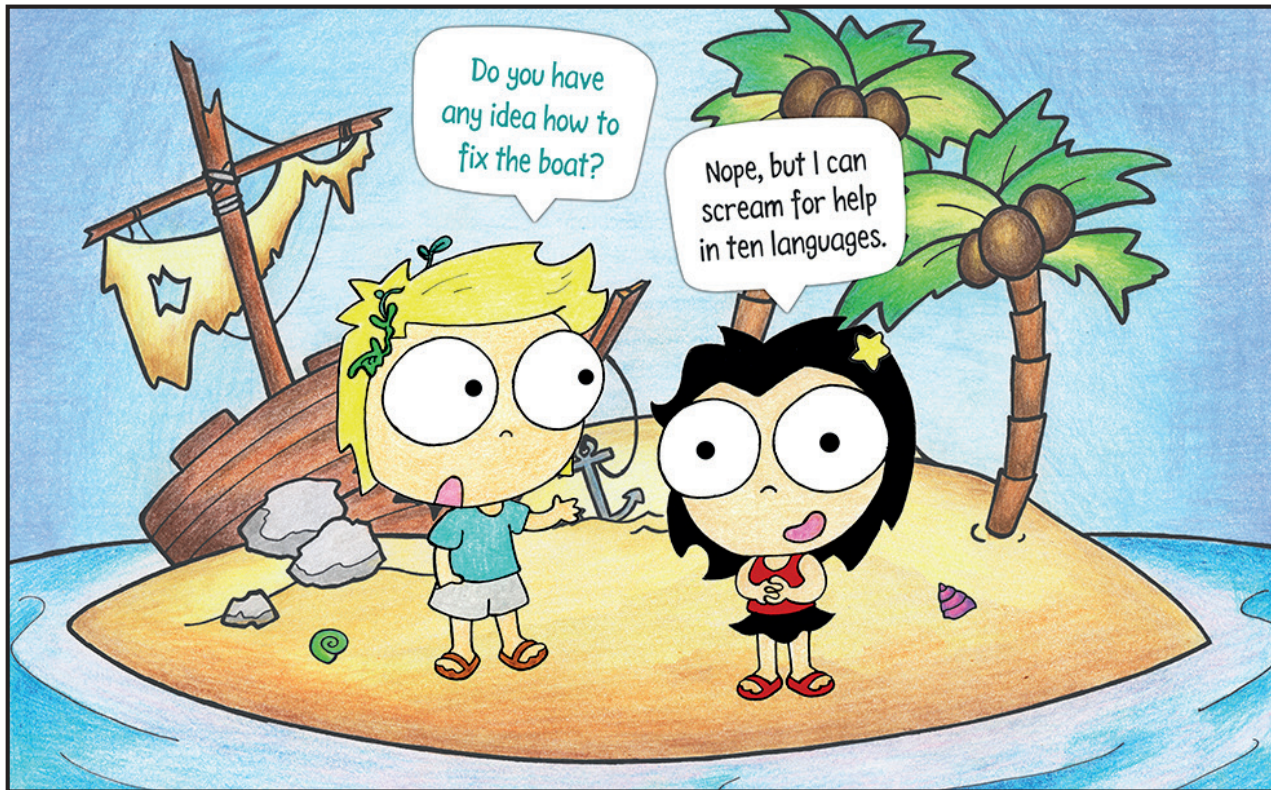
Også i engelskfaget og de andre fremmedspråkfagene skal demokrati og medborgerskap inkluderes i undervisningen. Hvordan kan denne tematikken håndteres

i språkfagene, og hva kan disse fagene bidra med i arbeidet med å utvikle elevenes kompetanse på feltet?

I de delene som omhandler demokrati og medborgerskap i læreplanene for engelsk og fremmedspråk, er det globale perspektivet mer framtrødende enn i overordnet del, og demokrati og medborgerskap blir satt i sammenheng med både interkulturell kompetanse og flerspråkighet. Vi kan lese at demokrati og medborgerskap

handler om «å utvikle elevenes forståelse for at deres oppfatning av verden er kulturavhengig» (Kunnskapsdepartementet, 2019), og om «å lære seg å håndtere meningsbrytninger og respektere uenigheter» (Kunnskapsdepartementet, 2022). Videre heter det at elevene – gjennom å lære flere språk – kan «kommunisere med andre over hele verden uavhengig av språklig og kulturell bakgrunn» (Kunnskapsdepartementet, 2019), noe som igjen kan «åpne for flere måter å tolke verden på,

[...] skape nysgjerrighet og engasjement og medvirke til å forebygge fordommer» (Kunnskapsdepartementet, 2019; 2022). Disse formuleringene finner gjenklang i utbredte perspektiver på og definisjoner av interkulturell kompetanse. Byram (1997) omtaler interkulturell kompetanse som evnen til å relativisere ens eget kulturelle ståsted, det vil si evnen til å se at ens eget ståsted er kulturgitt og ikke naturgitt, og Dypedahl (2020, s. 205) definerer interkulturell kompetanse som «evnen til å

© Linguist Gone Foreign. <https://linguistgoneforeign.wordpress.com>
 Innenfor den flerspråklige vendingen blir alle språk sett på som viktige ressurser

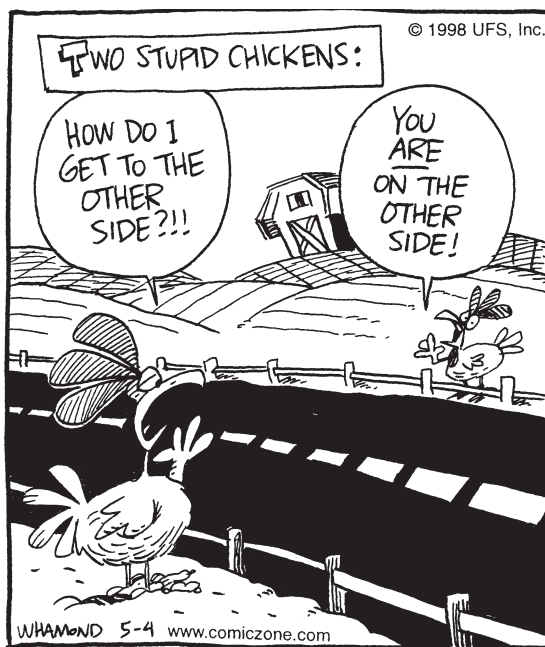
forholde seg konstruktivt til mennesker som har andre tenkemåter og/eller kommunikasjonsmønstre enn en selv». I tillegg løftes flerspråkligheit fram som en faktor som bidrar til utviklingen av denne kompetansen. Flerspråkligheit blir ofte forstått enten som den geografiske tilstedeværelsen av mer enn ett språk, såkalt multilingvalisme, eller som et repertoar av språklige varianter som et individ bruker, også kalt plurilingvalisme (Europarådet, 2007). Den siste forståelsen av flerspråkligheit er kanskje den vi jobber mest med i engelsk- og fremmedspråkundervisningen i skolen. Målet er at hver enkelt elev best skal kunne aktivere og spille på tidligere lærte språk når de lærer nye (Europarådet, 2018).

Denne tette koblingen mellom interkulturell kompetanse og flerspråkligheit på den ene siden og demokrati og medborgerskap på den andre siden i norske styringsdokumenter gjenspeiler en tilsvarende kobling i publikasjoner fra Europarådet. I *Reference framework of competences for democratic culture* (Europarådet, 2018) betraktes interkulturell kompetanse som en integrert del av kompetansen i demokrati og medborgerskap, mens språkferdigheter betraktes som kompetanse som vi trenger for å fylle rollen som demokratiske medborgere i samhandling med andre. Innføringen av demokrati og medborgerskap i læreplanene for engelsk og fremmedspråk

betyr med andre ord ikke at disse fagene har fått mer fagstoff å dekke. Tematikken har ligget der lenge, men den har blitt omtalt på en litt annen måte.

I gjeldende læreplaner for fremmedspråkene er interkulturell kompetanse og språklæring og flerspråkligheit to av fire kjerneelementer, mens interkulturell kompetanse har fått en sentral plass i engelsklæreplanen som et tema under kjerneelementet «Møte med engelskspråklige tekster». Under sistnevnte kjerneelement står det også at elevene skal

forstå sin egen og andres identitet «i en flerspråklig og flerkulturell sammenheng» (Kunnskapsdepartementet, 2019). Dette springer ut av tanken om at språk og kultur henger tett sammen og noen ganger er to sider av samme sak (Kramsch, 2014). Flerspråkligheit er også inkorporert under kjerneelementet «Språklæring», hvor det legges vekt på at elevene skal kunne se sammenhenger mellom engelsk og andre språk de kan. I læreplanen i fremmedspråk er det et underliggende premis at elevene allerede er flerspråklige når de begynner med fremmedspråkundervisningen.

REALITY CHECK © Dave Whamond. Reprinted by permission of ANDREWS MCMEELE SYNDICATION for UFS. All rights reserved.

Interkulturell kompetanse handler om å oppøve evnen til å forstå at vi alle ser verden fra ulike perspektiver.

Når vi arbeider med interkulturell kompetanse og flerspråkligheit, bidrar vi altså samtidig til at elevene utvikler kompetanse innenfor feltet demokrati og medborgerskap, der medborgerskap handler om å være en medborger i verden like mye som i et bestemt samfunn og både i uformelle hverdagsituasjoner og i mer formell samfunnsdeltakelse. Hvordan kan vi arbeide med disse temaene rent konkret?

Arbeid med interkulturell kompetanse handler ikke først og fremst om å lære elevene spesifikke normer og tradisjoner i bestemte kulturer, men snarere om at elevene skal utvikle en forståelse av at slike normer varierer, slik at de kan oppøve evnen til å se at andres verdensbilde kan være like gyldig som deres eget. En slik forståelse for andre perspektiver gir igjen et fruktbart utgangspunkt for interkulturell dialog. Det er imid-

lertid slik at elevene utvikler denne evnen til perspektivforståelse og relativisering nettopp gjennom å lære om ulike skikker og normer i bestemte kulturer og om ulike samfunnsforhold og ulike livsvilkår. Dersom vi ikke er oppmerksom på slike forskjeller, er det større risiko for at vi hele tiden tar vårt eget utgangspunkt for gitt. Elevene må lære om eller erfare hvordan ting kan fortone seg annerledes. Undervisning som omfatter faktakunnskap om for eksempel målspåklandets skikker og høflighetsnormer, er altså ikke banal og uviktig, men en grunnleggende faktor i utviklingen av interkulturell kompetanse.

I Europarådets *Reference framework of competences for democratic culture* (2018) understrekes som nevnt også språkets rolle i utviklingen av interkulturell kompetanse. En ferdighet som løftes fram, er evnen til å bruke flere språk for å møte «the communicative demands of intercultural situations» (s. 50). I tillegg nevnes betydningen av å forstå «the fact that

languages may express culturally shared ideas in a unique way or express unique ideas which may be difficult to access through another language» (s. 53). Det siste kan elevene erfare gjennom en så triviell aktivitet som å lage sin egen timeplan på et annet språk. Kanskje oppdager de at det fins fag som ikke lar seg oversette fordi de ikke fins i målspåkområdet skolehverdag, eller fordi de er organisert på en annen måte. Slike opplevelser får elevene til å se at det ikke finnes noe én-til-én-forhold mellom elementer i ulike kulturer, og at ett språk kan ha ord for noe som et annet språk mangler begreper om.

Det kan kanskje synes enklere å jobbe med interkulturell kompetanse og demokrati og medborgerskap i engelskfaget enn i fremmedspåkfaget siden elevene har et høyere språklig nivå i engelsk. I engelsktimen kan de diskutere og gi uttrykk for egne meninger og holdninger. Det at elevene er på begynnernivå i fremmedspåkfaget, bør imidlertid ikke være

til hinder for å jobbe med mer avanserte og komplekse temaer. Ifølge læreplanen skal elevene lære om geografi, historie og samfunnsforhold i det aktuelle målspåkområdet, og gjennom dette skal de se på sin egen bakgrunn med et nytt blikk. I arbeidet med denne typen fagstoff kan man først jobbe med fremmedspåklige kilder og forståelsen av dem, etterfulgt av en refleksjons- og diskusjonsfase på norsk.

Denne typen fagstoff egner seg også godt til tverrfaglige prosjekter, og da kan engelsk- og fremmedspåkfaget tilføre et internasjonalt og globalt perspektiv. I overordnet del heter det at elevene skal «få innsikt i at demokratiet har ulike former og uttrykk» (Kunnskapsdepartementet, 2017). En slik innsikt kan de for eksempel få gjennom et tverrfaglig prosjekt om valgordninger, der samfunnsfag, engelsk- og fremmedspåkfaget samarbeider. Undervisningsopplegget kan omhandle valgordninger i ulike land og ta opp spørsmål som hvordan valgordningen,

Parler des élections en français and in English	
élection présidentielle	vote blanc	presidential election	blank vote
vote	gouvernement	vote	government
victoire	campagne électorale	victory	electoral campaign
parti politique	premier ministre	political party	prime minister
programme politique	le peuple	political programme	the people
candidat	démocratique	candidate	democratic
pourcentage	membre	percentage	member
majorité absolue	débat	absolute majority	debate
représentant	réforme	representative	reform

Figur 1: Avansert tema, men velkjent vokabular

valgdeltakelsen og valgperioden påvirker representasjonen av ulike stemmer. Elevene kan bruke informasjonen til å reflektere over om alle demokratier er like demokratiske, og over fordeler og ulemper ved ulike styresett. Språklæringen kan ivaretas ved å gjøre elevene bevisst på transparente ord, slik som i figur 1.

Når elevene sammenligner transparente ord på ulike språk, jobber de også med flerspråkighet. Innenfor språklæring snakkes det i dag om den flerspråklige vendingen (May, 2014). Dette perspektivet blir sett på som et stort skifte i tenkningen om språklæring. Det innebærer en overgang fra et statisk, enspråklig og for mange uoppnåelig morsmålsbrukerideal til et mer dynamisk, hybrid og flerspråklig ideal. Hos en flerspråklig person vil behovene for et språklig repertoar skifte etter den kulturelle konteksten, situasjonen eller vedkommendes ferdigheter. Med utgangspunkt i den flerspråklige vendingen blir språkinnlærere, for eksempel elever, ansett som mangesidige, sosiale og flerspråklige aktører. Språkstatus og makt forstås som noe som er iboende i all språkbruk, og alle språk blir sett på som viktige ressurser (Meier, 2016).

I de nye læreplanene i engelsk og fremmedspråk er denne språk-som-ressurstankegangen gjennomgående (Myklevoid og Speitz, 2021), og i begge læreplanene blir det gjentatt at alle elever skal få erfare at flerspråkighet er en ressurs (Kunnskapsdepartementet, 2019; 2020). I dag blir altså alle elever ansett som flerspråklige (Kunnskapsdepartementet, 2017), mens

flerspråkighet tidligere stort sett ble assosiert med elever som har norsk som andrespråk. Dette betyr for eksempel at alle elever i engelskfaget etter vg1 skal kunne «bruke kunnskap om sammenhenger mellom engelsk og andre språk elevene kjenner til i egen språklæring» (Kunnskapsdepartementet, 2019, s. 11), og at alle elever i fremmedspråkfagene etter nivå 1 skal lære seg «å bruke relevante lærings- og kommunikasjonsstrategier, digitale ressurser og erfaringer fra tidligere språklæring i læringsprosessen» (Kunnskapsdepartementet, 2020, s. 4). Slike flerspråklige tilnærminger i språkundervisningen er viktige av flere grunner, men én av de viktigste er at elevene skal få oppleve elevmedvirkning gjennom at deres stemme, bakgrunn og tidligere lærte språk blir anerkjent og sett på som ressurser i klasserommet. Det at elevenes språklige og kulturelle bakgrunn blir tatt på alvor, er i seg selv viktige prinsipper som danner grunnlag for demokrati og elevmedvirkning på alle trinn i skolen.

Elevenes tidligere lærte språk, enten de er like eller ulike målspråket som læres, bør derfor bli aktivert når de lærer seg nye ord og strukturer. Når elevene sammenligner vokabularet og de språklige strukturene i målspråket og språkene de kjenner fra før, aktiviserer de flere språk samtidig, og dette kan ofte fremme språklæringen (Haukås et al., 2018). Ved for eksempel å sammenligne hvor verbet plasseres i en setning på arabisk, tysk og norsk, kan elevene bli bevisste på både likheter og ulikheter i de respektive språkene. Elevene kan også få være detektiver og lete

etter kognater (ord på forskjellige språk som betyr det samme) i nye tekster, for eksempel Mann (tysk), man (engelsk) og mann (norsk). Da må vi samtidig huske å gjøre dem oppmerksom på såkalte falske venner, for eksempel falsk og Falsch. Det å lete etter og finne ut hvilke ord som betyr det samme på to språk, for eksempel commencer på fransk og commence på engelsk, kan gi en mer varig forståelse av et ord eller begrep, noe som også blir vektlagt i læreplanverket gjennom fokus på dybdelæring.

En annen måte å arbeide med flerspråkighet på i klasserommet er å få elevene til å reflektere rundt sine egne språklærings-erfaringer og språklæringsstrategier ved for eksempel å spørre: Hvordan lærte du de nye ordene og uttrykkene på fransk på ungdomsskolen, og hvordan kan dette overføres til måten du skal lære disse nye ordene i spansk på nå som du går på videregående? Hva kan være vellykkede strategier når du skal lære å bøye verb eller lære nye ord? Er det å spørre læreren, samtale med en medelev eller foreldrene dine, bruke ordnett og grammatiske oppslagsverk eller lytte til sanger på målspråket og skrive ned og bøye verbene? Slike spørsmål får også elevene til å reflektere rundt sine egne meninger om læringsarbeidet. Dermed får de ansvar for egen læring, noe som er viktig for at de skal kunne oppleve demokrati og medvirkning i praksis. I tillegg får de øvd på metakognitive egenskaper, noe som kan styrke både læringen generelt og språklæringen spesielt (Haukås et al., 2018; Myklevoid, 2022).

Flerspråklige tilnæringer til engelsk og fremmedspråkene kan derfor – sammen med arbeid med interkulturell kompetanse – bidra til at det viktige tverrfaglige temaet demokrati og medborgerskap tas på alvor. Ved å arbeide med interkulturell kompetanse øver elevene opp evnen til å se nyanser, forstå andres perspektiv og forstå hvordan kulturer – sin egen og andres – påvirker oppfatningene vi har om verden. Flerspråklige tilnæringer stimulerer elevmedvirkning i egen skolehverdag og aktiviserer elevenes engasjement og refleksjoner rundt egen språklæring. Slike tilnæringer kan også bedre elevenes selvfølelse rundt sin egen språklige og kulturelle identitet, styrke elevenes metakognitive ferdigheter og ikke minst gjøre dem mer motivert til å investere tid og innsats i egen språklæring (Norton, 2016).

REFERANSER

- Byram, M. 1997. *Teaching and Assessing Intercultural Communicative Competence*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Dypedal, M. 2020. «Interkulturell læring i fremmedspråk». I *Fremmedspråkdidaktikk*, redigert av C. Bjørke og Å. Haukås, 205–227. Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Europarådet. 2018. *Reference framework of competences for democratic culture*. Strasbourg: Council of Europe.
- Europarådet. 2007. *From Linguistic Diversity to Plurilingual Education: Guide for the Development of Language Education Policies in Europe*. Strasbourg: Council of Europe. <https://rm.coe.int/16806a892c>
- Haukås, Å., Bjørke, C. og M. Dypedal. 2018. «Introduction». I *Metacognition in Language Learning and Teaching*, redigert av Å. Haukås, C. Bjørke og M. Dypedal, 1–10. New York: Routledge.
- Kramsch, C. 2014. «Teaching foreign languages in an era of globalization: Introduction.» *The modern language journal* 98 (1): 296–311. <https://doi.org/10.1111/j.1540-4781.2014.12057.x>
- Kunnskapsdepartementet. 2017. *Overordnet del – verdier og prinsipper for grunnopplæringen*. Læreplanverket for Kunnskapsløftet 2020.
- Kunnskapsdepartementet. 2019. *Læreplan i engelsk*. Læreplanverket for Kunnskapsløftet 2020.
- Kunnskapsdepartementet. 2022. *Læreplan i fremmedspråk*. Læreplanverket for Kunnskapsløftet 2020.
- May, S. 2014. «Disciplinary divides, knowledge construction, and the multilingual turn.» I *The Multilingual Turn: Implications for SLA, TESOL, and Bilingual Education*, redigert av S. May, 7–31. New York: Routledge.
- Meier, G.S. 2016. «The multilingual turn as a critical movement in education: Assumptions, challenges and a need for reflection.» *Applied Linguistics Review* 8 (1), 131–161. <https://doi.org/10.1515/applirev-2016-2010>
- Myklevold, G.-A. 2022. «Operationalizing multilingualism in a foreign language classroom in Norway: opportunities and challenges.» I *Educational Implications of Classroom-based Research on Teaching Foreign Languages in Multilingual Settings*, redigert av A. Dahl, A. Krulatz og G. Neokleous. Bristol: Multilingual Matters.
- Myklevold, G.-A. og H. Speitz. 2021. «Multilingualism in Curriculum Reform (LK20) and Teachers' Perceptions: Mind the Gap?» *Nordic Journal of Language Teaching and Learning* 9 (2). <https://doi.org/10.46364/njtl.v9i2.947>
- Norton, B. (2016). «Identity and Language Learning: Back to the Future.» *TESOL Quarterly* 50 (2): 475–479.
- NOU 2014: 7. *Elevenes læring i fremtidens skole. Et kunnskapsgrunnlag*. Oslo: Kunnskapsdepartementet. <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/NOU-2014-7/id766593/>
- Opplæringslova. *Lov om grunnskolen og den videregående opplæringa av 17. juli 1998 nr. 61*. <https://lovdata.no>